

पोषण अभियान (POSHAN Mission)

राष्ट्रीय पोषण अभियान (NNM) म्हणून ओळखले जाणारे पोषण अभियान हे MPSC परीक्षेसाठी सरकारी योजना आणि चालू घडामोडींचा भाग आहे. राजस्थानमधील झुनझुनू या जिल्ह्यातून ८ मार्च २०१८ रोजी पोषण अभियानाची सुरुवात करण्यात आली. पोषण अभियान अर्थात राष्ट्रीय पोषण अभियान हा भारत सरकारचा प्रमुख कार्यक्रम आहे, जो मुले, गर्भवती महिला, स्तनदा माता आणि ० ते ६ वर्षे वयोगटातील मुलांसाठी पौष्टिक परिणाम सुधारण्यासाठी आहे. पोषण अभियान योजना हि कुपोषणाचा सामना करण्यासाठी आणि मुलांना शिजवलेले जेवण पुरविण्यात महत्वाची भूमिका बजावते.

पोषण अभियानाची वैशिष्ट्ये (Features)

PM-POSHAN ही एक केंद्र पुरस्कृत योजना आहे, जी २०२१-२२ ते २०२५-२६ या पाच वर्षांच्या कालावधीसाठी सुरू करण्यात आली आहे, ज्याचे बजेट १.३१ ट्रिलियन रुपये आहे.

या योजनेतर्गत अन्नधान्य, त्यांची वाहतूक आणि व्यवस्थापनाचा संपूर्ण खर्च केंद्र सरकार उचलते, परंतु स्वयंपाकाचा खर्च आणि स्वयंपाकी आणि कामगारांना पैसे देणे यासारखे घटक-खर्च राज्यासह ६०:४० या प्रमाणात विभागले जातात. खाली दिलेल्या सारणी मध्ये पोषण अभियानाची संबंधित महत्वाची वैशिष्ट्ये देण्यात आलेली आहेत:

Features of Poshan Abhiyaan	
Coverage (व्याप्ती)	<ul style="list-style-type: none">पोषण अभियान मध्ये देशातील सुमारे ११.८० कोटी आणि ११.२० लाख शाळांमध्ये शिकणार् या मुलांना फायदा होण्याचे उद्दीष्ट आहे. या योजनेअंतर्गत देशातील सरकारी आणि सरकारी अनुदानित शाळांमध्ये पहिली ते आठवीच्या वर्गात शिकणाऱ्या मुलांबरोबरच बालवाटिकेतील मुलांना मध्यान्ह भोजन देण्यात येते. पूर्व-प्राथमिक विद्यार्थ्यांसाठी मध्यान्ह भोजनाचा विस्तार ही राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० ची प्रमुख शिफारस होती.
Vocal for Local for Atmanirbhar Bharat	<ul style="list-style-type: none">पंतप्रधान पोषण शेतकरी उत्पादक संघटना (एफपीओ) आणि महिला बचत गटांना 'व्होकल फॉर लोकल'ला पाठिंबा देण्यासाठी आणि भारत उपक्रमाची उद्दीष्टे पूर्ण करण्यासाठी या योजनेच्या अंमलबजावणीत सहभागी होणार आहेत.
Social Audit (सामाजिक लेखापरीक्षण)	<ul style="list-style-type: none">या योजनेच्या अंमलबजावणीला आळा घालण्यासाठी प्रत्येक जिल्ह्यातील प्रत्येक शाळेला सोशल ऑडिट बंधनकारक करण्यात येणार आहे. हे क्षेत्र भेटीद्वारे या योजनेच्या अंमलबजावणीवर लक्ष ठेवण्यासाठी विद्यापीठ आणि महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना नियुक्त केले जाईल.
Nutritional Garden	<ul style="list-style-type: none">यामुळे शाळेतील पोषण बागांच्या विकासाला चालना मिळणार असून, त्याचा उपयोग विद्यार्थ्यांना अतिरिक्त सूक्ष्म अन्नद्रव्ये उपलब्ध करून देण्यासाठी होणार आहे. स्थानिक बाजारपेठेत उपलब्ध असलेल्या भाज्यांच्या आधारे स्वयंपाकाच्या स्पर्धा आयोजित करण्यासाठी आणि मेन्यू डिझाइन करण्यासाठी शाळेला प्रोत्साहित केले जाईल.
Supplementary Nutrition (पूरक पोषण)	<ul style="list-style-type: none">या योजनेत अशक्तपणाचे प्रमाण जास्त असलेल्या राज्य किंवा जिल्ह्यासाठी कोणत्याही पूरक पदार्थाचा समावेश करण्याची तरतूद आहे. जर राज्याला स्थानिक भाजीपाला किंवा दूध किंवा फळ यासारख्या इतर पौष्टिक अन्नाचा समावेश करायचा असेल तर ते केंद्राच्या मान्यतेने त्यांचा समावेश करू शकतात.
Tithi Bhojan	<ul style="list-style-type: none">या योजनेत तिथी भोजन या संकल्पनेचाही समावेश करण्यात आला असून, त्यात खासगी शाळांमधील विद्यार्थ्यांना महिन्यातून किमान एकदा तरी स्वेच्छानिवृत्तीने

	उपेक्षित घटकातील मुलांसोबत जेवण वाटून घेण्यासाठी प्रोत्साहन देण्यात येणार आहे. तिथी भोजन हा सामुदायिक सहभागाचा कार्यक्रम आहे ज्यामध्ये लोक मुलांना विशेष प्रसंगी किंवा उत्सवांमध्ये विशेष भोजन देतात.
Nutrition Expert (पोषण तज्ञ)	<ul style="list-style-type: none">प्रत्येक शाळेत पोषण तज्ञाची नेमणूक केली पाहिजे ज्याची जबाबदारी नियमितपणे तपासणी करणे आहे जसे की - बाँडी मास इंडेक्स (बीएमआय), वजन, हिमोग्लोबिनची पातळी इत्यादी.
Poshan Tracker App	<ul style="list-style-type: none">पोषण वितरण सेवांमध्ये बळकट आणि पारदर्शकता आणण्यासाठी एक App सुरू करण्यात आले. हे सर्व अंगणवाडी केंद्रे (एडब्ल्यूसी), अंगणवाडी सेविका (एडब्ल्यू) आणि लाभार्थ्यांचे रिअल-टाइम मॉनिटरिंग आणि ट्रॅकिंग करण्यास सक्षम असेल.

पोषण अभियानाचे 5 स्तंभ (Poshan Abhiyaan Pillars)

पोषण अभियान किंवा राष्ट्रीय पोषण अभियानाचे पाच स्तंभ आहेत.

5 Pillars of Poshan Abhiyaan		
Pillar-1	Poshan Abhiyaan ICDS-Common Application Software (CAS)	<ul style="list-style-type: none">पोषण अभियान Poshan Abhiyaan ICDS-CAS हे एक मोबाईल-आधारित App आहे, जे field वर काम करणाऱ्या कर्मचार्यांना सेवा प्रदान करते आणि राज्य आणि राष्ट्रीय स्तरावरील अंगणवाड्यांमधील कार्यक्रमांवर लक्ष ठेवण्यास मदत करते. नागरिकांचा पोषणातील सहभाग बळकट करण्यासाठी, कॉल सेंटर सक्षम करण्यासाठी आयटीचा वापर केला जातो.
Pillar-2	Convergence Action Planning	<ul style="list-style-type: none">यामध्ये पोषण परिणाम सुधारण्यासाठी समन्वित आणि आंतर-क्षेत्रीय (cross-sectoral) प्रयत्नांना प्रोत्साहन देण्यासाठी राज्य, जिल्हा आणि ब्लॉक स्तरावर अभिसरण पोषण कृती योजनेचा (Convergence Nutrition Action Plan) विकास आणि अंमलबजावणी यांचा समावेश आहे. यात पाणी आणि स्वच्छता, ग्रामीण विकास, आरोग्य आणि कुटुंब आणि शिक्षण यासारख्या पोषण परिणामांमध्ये योगदान देणारे या सर्व क्रिटिकल लाइन विभागांचा समावेश आहे.
Pillar-3	Capacity Building of Poshan Abhiyaan ICDS officials/functionaries through the Incremental Learning Approach (ILA)	<ul style="list-style-type: none">अंगणवाडी सेविका सध्याच्या सुपरवायझरच्या बैठकांचा वापर करून क्षमता बांधणीच्या कार्यक्रमात काम करत आहेत.
Pillar-4	Jan Andolan (Behaviour Change Communication and Community Mobilisation)	<ul style="list-style-type: none">या स्तंभाचा अर्थ असा आहे की, प्रमुख तांत्रिक क्षेत्रांवर लाभार्थ्यांमध्ये जागरूकता निर्माण करण्यासाठी MASS Media आणि समुदाय-आधारित बहु-क्षेत्रीय मोहिम (community-based multi-sectoral campaigns) विकसित आणि कार्यान्वित करण्यावर लक्ष केंद्रित करण्याचे धोरण तयार करण्यात येईल, ज्यात प्रसूतीपूर्व काळजी आणि

		स्तनपान, पूरक आहार, वाढीचे निरीक्षण आणि जाहिरात, लसीकरण आणि व्हिटॅमिन A, अशक्तपणा प्रतिबंध, अतिसार व्यवस्थापन, स्वच्छता पद्धतींचा समावेश आहे. आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण, पिण्याचे पाणी आणि स्वच्छता, शालेय शिक्षण, ग्रामीण विकास, पंचायती राज संस्था आणि स्वयंसहाय्यता गट (एसएचजी) यासह अनेक भागधारकांना सहभागी करून घेण्यावर देखील लक्ष केंद्रित केले आहे.
Pillar-5	Performance Incentives	<ul style="list-style-type: none">क्षमता निर्मितीबरोबरच सेवा वितरणात सुधारणा करण्याचेही नियोजन केले जाईल.

पोषण अभियानाचे लक्ष्य (Targets)

पोषण अभियानाचे उद्दीष्ट खालील लक्ष्य साध्य करणे आहे:

- प्रत्येक वर्षाला stunting 2% ने कमी करणे. (० ते ६ वर्षांपर्यंत मुलांमधील स्टंटिंग २०१६ मधील ३८.४% वरून २०२२ पर्यंत २५% पर्यंत खाली आणणे हे या मोहिमेचे लक्ष्य आहे)
- प्रत्येक वर्षाला under-nutrition 2% ने कमी करणे.
- प्रत्येक वर्षाला anemia 3% ने कमी करणे.
- प्रत्येक वर्षाला low birth weight 2% ने कमी करणे.

पोषण अभियानाचे महत्त्व

पंतप्रधान पोषण अभियानाची टॅगलाइन 'सही पोषण देश रोशन' आहे, ज्याचा अर्थ असा आहे की या कार्यक्रमाचा उद्देश अर्भक, गर्भवती महिला आणि स्तनदा मातांना पुरेसे पोषण प्रदान करणे हा आहे.

- पोषण अभियान ही एक महान योजना आहे जी भारतातील तरुणांमधील सूक्ष्म पोषक आणि कुपोषणाच्या समस्या दूर करण्यास मदत करते.
- तसेच शून्य दारिद्र्य, भूक न लागणे, चांगले आरोग्य, कल्याण इत्यादी शाश्वत विकासाच्या उद्दिष्टांची उद्दिष्टे साध्य करण्यास मदत होते.
- पोषण अभियान कुपोषणाच्या समस्येकडे देशाचे लक्ष वेधून घेते आणि मिशन मोडमध्ये त्याकडे लक्ष देते.

पोषण अभियान अंतर्गत प्रगती (Progress)

POSHAN अभियान 8 मार्च 2018 रोजी सुरू करण्यात आले. या अभियानांतर्गत आतापर्यंत (06 एप्रिल 2022 पर्यंत) झालेली प्रगती आणि उपलब्धी खालीलप्रमाणे आहेत:

- पोषण अभियानांतर्गत, 36 राज्ये / केंद्रशासित प्रदेशांच्या सर्व जिल्ह्यांना समाविष्ट केले गेले आहे.
- बहुतेक राज्ये / केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये राज्य, जिल्हा आणि ब्लॉक स्तरीय बैठका नियमितपणे आयोजित केल्या जात आहेत.
- अभियान सुरू झाल्यापासून सुमारे 40+ कोटी जनआंदोलनावर आधारित उपक्रम राबवण्यात आले आहेत.
- अभियान सुरू झाल्यापासून एकूण तीन पोषण पखवाडे आणि चार पोषण माह आयोजित करण्यात आले आहेत. सप्टेंबर 2021 हा राष्ट्रीय पोषण माह म्हणून साजरा करण्यात आला, ज्यामध्ये देशभरात 20.32 कोटी उपक्रम राबवण्यात आले.
- 26 राज्ये/केंद्रशासित प्रदेशांनी 50 हून अधिक नाविन्यपूर्ण प्रकल्प राबविण्यास सुरुवात केली आहे, तर 30 राज्ये/केंद्रशासित प्रदेशांनी फ्लेक्सि फंड (Flexi Fund) आधारित उपक्रमांची अंमलबजावणी सुरू केली आहे.

- अंगणवाडी केंद्रांमध्ये एकत्रित पद्धतीने सामुदायिक आधारित कार्यक्रमांचे (CBE) क्षेत्रीय कार्यकर्त्यांसह (field functionaries) आयोजन केले जाते. अभियान सुरू झाल्यापासून सुमारे ३.७० कोटी सीबीईचे आयोजन करण्यात आले आहे.

byjusexamprep.com